

lati támogatásból vagy egyéb módon nagyobb mértékben tudták ezeket a pedagógusokat támogatni.

Milyen forrásból tudták fizetni a pedagógusok munkáját?

	Tiszta gimn.	Gimn.+ szakköz.	Szak- középisk.	Szakköz.+ szakmunk.	Szakmun- kásképző
Iskola alapköltségvetéséből	3,23	3,14	2,97	3,07	2,80
Önkormányzati támogatásból	2,30	2,25	1,70	1,81	1,62
Alapítványi bevételekből	2,26	2,31	2,71	1,94	2,15
Tandijakból	1,40	1,35	1,40	1,33	1,86
Program eladásából	1,07	1,04	1,86	2,00	1,84
Vállalati támogatás	1,92	2,87	3,17	3,03	3,19
Pályázatokon nyert összegből	2,97	3,22	3,39	3,39	3,28
Egyéb	2,78	3,06	2,70	3,40	3,43

A munkát a részt vevő pedagógusoknak többféle módon tudták honorálni; a leggyakrabban iskolán belüli külön megbízással, valamivel ritkábban kitüntetéssel. Kevésbé általános megoldás volt a külső megbízás, a pótlék, a jutalomutazás, a fizetésemelés. A tiszta gimnáziumok az iskolán belüli külön megbízások mellett elsősorban fizetésemeléssel és kitüntetéssel, a vegyes gimnáziumok inkább iskolán belüli és külső megbízással illetve kitüntetéssel honorálták a szakmai munkát.

Imre Anna

TANÁRTOVÁBBKÉPZÉS

Az MKM által támogatott „A pedagógusok továbbképzésének társadalmi környezete” című kutatás az új továbbképzési rendszer indulási feltételeinek, a korábbi gyakorlat jellemzőinek, illetve a tanárok képzés iránti igényeinek elemzésére vállalkozott. E munka keretében feldolgozásra kerültek a hozzáférhető adatok (fővárosi, megyei és országos statisztikák a részvételről, a Művelődési Közlönyben megjelent képzési kínálat), interjút készítettünk iskolaiigazgatókkal, szakmai szervezetek és a továbbképzésben érdekelt más intézmények képviselőivel. Ezt egészítette ki néhány megyei és intézményi esettanulmány.

A vizsgálat részeként 1998. májusában-júniusában kérdőíves adatfelvételre került sor. A 34 kérdésből álló kérdőívre Budapestről és 15 megyéből összesen 1056 értékelhető válasz érkezett. Az alábbiakban a továbbképzésben való részvétel mennyiségi összefüggéseire, az új ismeretek iránti igényekre és a számítástechnikai jártaságra vonatkozó adatokból mutatunk be néhányat.

A kérdezettek 28,3 %-a Budapesten, 17,1 %-a megyeszékhelyen, 23,1 %-a egyéb városban, 31,4 %-a községben működő intézményben, 56 %-uk általános iskolában, 25,3 % gimnáziumban, 18,7 % szakközépiskolában dolgozik. A nők aránya az általános iskolában 85,4 %, a gimnáziumban dolgozók között 74,5 %, a szakközépiskolában dolgozók között 66,7 % volt.

A kérdőívvél három továbbképzési formában való részvételt vizsgáltunk: a kérdés időpontjában munka mellett folytatott felsőfokú tanulmányokat, az elmúlt öt évre vonatkozóan pedig a szervezett szakmai továbbképzésben, illetve a tanfolyami

jellegű képzésben való részvételt. Az adatok azt jelzik, hogy a megkérdezettek egyötöde az elmúlt öt év során egyik képzési formában sem vett részt.

Részvételi arányok a három különböző továbbképzési formában

	N	%
Egyik képzési formában sem vett részt	208	20,0
Csak továbbképzésben vett részt (legalább egy alkalommal)	248	23,9
Tanfolyamon és továbbképzésben vett részt	310	29,9
Csak tanfolyamon vett részt	115	11,1
Felsőfokon tanul és továbbképzésben vett részt	36	3,5
Felsőfokon tanul, más formában nem vett részt	19	1,8
Felsőfokon tanul és tanfolyamon vett részt	19	1,8
Mind a három képzési formában résztvett	80	7,8

Az adatfelvétel során mért jellemzők (kor, végzettség, iskolatípus, lakóhely stb.) nem mutatnak értékelhető összefüggést a képzés fenti formáiban való részvételük hiányával. A továbbképzésben legaktívabb – mind a három formában, illetve háromnál több továbbképzésben résztvevő – tanárok körülbelül tíz százaléknyi csoportja sem jellemezhető e szokásos mutatókkal, a képzésben való részvétel motívumait ezek a vizsgálati eszközök nem képesek feltárni.

A háromféle képzési forma külön-külön történő elemzése árnyaltabbá teszi az összképet. A kérdezettek közül *felsőfokú tanulmányokat* folytat az általános iskolában dolgozók 12,5 %-a, a gimnáziumban dolgozók 20,7 %-a, a szakközépiskolában dolgozóknak pedig 18,4 %-a. Ebben a továbbképzési formában a legfiatalabb korcsoport vesz részt a legintenzívebben, a 20-29 év közöttiek körében az arány 28,4 %, a 30-39 év közöttieknek 13,5 %-a folytat felsőfokú tanulmányokat, a 40-49 évesek 16,3 %-a, az 50-59 év közötti csoportnak pedig 5,3 %-a.

A *szakmai továbbképzési programokban* való részvételről a feldolgozott statisztikák, az interjúk és a kérdőív adatai azonos képet mutatnak. A részvétel intenzitását illetően igen hosszú idő óta rögzült „hagyomány”, hogy az alacsonyabb iskolafokozatban dolgozók jóval intenzívebben vesznek részt a továbbképzésekben, sőt, talán lehet úgy fogalmazni, hogy fordított összefüggés van az alapképzettség szintje és a szervezett továbbképzésben való részvétel mértéke között. Ez a tendencia azonban csak kis részben értelmezhető úgy, hogy a továbbképzésben való részvétel egyfajta alapképzés-kiegészítő funkciót töltene be. Inkább úgy tűnik, hogy az erősen hierarchizált pedagógusképzésben a különböző fokozatokra történő képzés másfajta pedagógiai kultúrát közvetít, amelyekből eltérő felfogás következik a tanári munka fejlesztését szolgáló továbbképzéseket illetően is.

A továbbképzési aktivitás az azonos iskolatípusban tanítók körében is igen eltérő. Adataink szerint a tanárok közel harmada (a középfokú képzésben körülbelül 40 %-a) nem vett részt ilyenben az elmúlt öt év során, s az aktívak – három vagy annál több alkalommal képzésben részt vettek – aránya az általános iskolában a legmagasabb, körülbelül a tanárok negyede, a szakközépiskolában egyötöde, a gimnáziumban már csak körülbelül 15 %-a. Már a vizsgálati minta kialakításakor is komoly gondot okozott, hogy hogyan lehetne az eltérő intézménytípusokat reprezentálni a kérdezettek körében. Az iskolatípusok szerinti bontás, amennyiben önállóan kezeljük a három képzési program összes előforduló kombinációját, túlságosan sok és

kisméretű alcsoport kialakítását tenné szükségessé, ha viszont az alábbi táblázatban alkalmazott módon csoportosítjuk azokat, az bizonyos átfedéseket eredményez.

Hány továbbképzésben vett részt az elmúlt öt év során a válaszadók %-ában

Továbbképzések száma	Általános iskolában tanítók	Gimnáziumban tanítók	Szakközépiskolában tanítók
Egyet sem jelölt	30,5	42,3	42,8
1	30,2	30,6	26,2
2	14,1	13,2	11,8
3	10,1	7,7	6,6
4	5,5	2,9	3,5
5	7,9	3,2	9,2
6	1,3	-	-
7	0,3	-	-

A tanárok jelentős részének távol maradása azért is érdekes, mert a számok a szervezett továbbképzési tevékenység egészének növekedésére utalnak. Az 1997/98-as tanévre vonatkozóan kétszer annyi továbbképzési programban való részvételtől kaptunk adatot (458), mint az 1993/94-es évre vonatkozóan (218). Ez alapján feltételezhető, hogy a képzési aktivitás az aktívak csoportján belül nőtt.

Ezeknek az adatoknak a részletesebb vizsgálata – a képzés jellegének, a képzést szervező intézménynek, és a képzés időtartamának, valamint finanszírozójának elemzése – azt jelzik, hogy a képzésben a szakmai, szaktárgyi továbbképzések dominálnak. Ez régi tendencia folytatódása – bár némi hangsúlyeltolódás is felfedezhető: amíg az 1993/94-es tanévre vonatkozóan a szakmai programok aránya 74,3 %-os arányt képvisel, az 1997/98-as tanévre vonatkozóan már csak 56,3 %-os arány mutatkozik. Növekedett viszont (10,9 %-ról 17,3 %-ra) a válaszadók részvétele a pedagógiai jellegű képzésekben. Harmadik helyen áll (az elmúlt öt év egészére vonatkozó 7,8 %-os aránnyal) a személyiségfejlesztő programokon való részvétel. A vezetői tanfolyamok végzése 2,7 és 5,2 % között mozog, és bizonyos növekedés érzékelhető a mérés, értékelés témakörével foglalkozó továbbképzések területén, az öt éves trend a 0,9 %-tól a 2,4 %-os érték felé mozog.

A képzési programoknak a szervező intézmény szerinti megoszlása egyértelműen a szakmai szolgáltatók – elsősorban a pedagógiai intézetek – meghatározó szerepét jelzi. Arányuk az elmúlt öt év során 53,7 % és 60,9 % között mozgott. A főiskolákat mint képzésszolgáltatót a 1993/94-es évre vonatkozóan még 16,5 %-ban jelölték, az 1997/98-as tanévben szervezett képzésekben már csak 8,7 %-ban vannak jelen. Az egyetemek részvétele ennél nagyobb arányú és kevésbé változó, 13-14 % körül mozog. A képzési vállalkozások aránya az 1993/94-es 2,7 %-ról az 1997/98-as tanévre 7,8 %-ra nőtt. A jelzett számok nem a szolgáltatók tevékenységére vonatkozó átfogó statisztikai adatok, hanem a válaszadók által látogatott tanfolyamok évenkénti és összesített jellemzői.

A továbbképzésekben résztvevők szűkebb csoportján belül a férfi tanárok fejeként átlagosan 1,32, a nők 1,44 szakmai továbbképzési programban vettek részt. A vizsgált öt éves időintervallumban a budapesti iskolákban dolgozók között valamivel alacsonyabb arányú (1,28) az egy főre eső átlagos részvétel, mint a megyeszékhelyeken (1,4) vagy az egyéb városokban (1,55) és a községekben dolgozók körében

(1,41); ez utóbbiakban a magasabb részvételi arány összefügg azzal, hogy a kistele-
pülésen többnyire általános iskolákat találunk.

Az életkori csoportokat tekintve – a kérdőív adatai egybevágnak a más vizsgálá-
tokban szereplő, illetve a rendelkezésre álló igen kevés és töredékes statisztikai
adattal – azt jelzik, hogy a továbbképzésben legaktívabb csoport a 40-49 éveseké.

A harmadik továbbképzési típus a különféle *tanfolyami* formákban való részvétel,
amely összességében fele akkora mértékű, mint a szakmai továbbképzésben megva-
lósuló. A szakmai továbbképzés és a tanfolyam ilyen – vitatható – módon történő
szétválasztására azért került sor, hogy az adatok más vizsgálatok hasonló felosztást
használó adataival összevethetők legyenek.

Valamennyi iskolatípusban dominál a nyelvi és számítástechnikai tanfolyamokra
való jelentkezés (az idegen nyelvi tanfolyami részvétel valamivel magasabb arányú
a két középfokú iskolatípusban). A részvétel időpontja e két terület esetében döntő
mértékben az utóbbi két évre esik – az oktatási kormányzat által korábban megjelölt
továbbképzési prioritások tehát érvényesülnek a gyakorlatban. Ezt a tendenciát
természetesen az is erősíti, hogy a munkaerőpiacon ma leginkább versenyképes két
tudásfajtáról van szó.

Tanfolyami részvétel a tanfolyamok jellege szerint

Tanfolyam jellege	Hányan jelölték	Tanfolyami részvételt jelöltek %-ában
Nyelvtanfolyam	132	18,8
Számítástechnika, informatika	308	44,0
Életmód-(egészség)	73	10,4
Barkács, házimunka	9	1,3
Autóvezetői	50	7,1
Sport	21	3,0
Művészeti, kézműves	54	7,7
Vállalkozási ismeretek	15	2,1
Egyéb	38	5,4

Arra a kérdésre, hogy „Melyek azok a területek, amelyeken – ha lehetősége lenne
rá – szívesen fejlesztené tudását?”, 994 értékelhető válasz érkezett. A felsorolt 13
terület közül a kérdezetteknek az általuk legfontosabbnak tartott hármat kellett
megjelölniük, fontosság szerinti sorrendben. Az összesített – tehát a nem rangso-
rolt, és a kértnél kevesebb vagy több jelölést tartalmazó – válaszok alapján kirajzo-
lódó kép szerint mindhárom képzési típusban tanítók körében kiemelt helyen szere-
pel az idegen nyelv és a számítástechnika. A tanított szakhoz kötődő ismeretek
hagyományosan jelentős aránya mellett itt is érzékelhető a személyiségfejlesztés, az
önismeret, és a csoportmunka viszonylag erős jelenléte. Ez arra utal, hogy a tanári
eszköztár fejlesztésében – a szakmai tradícióként, tényismeretként tanulható mód-
szerek mellett – növekvő szerepet kap a tanár saját személyes adottságaival, személy-
iségével összehangolt tanári pedagógiai eszközök keresése.

Mely területen fejlesztené tudását (esetek %-ában)

Ismeretterület	Általános iskolában tanítók	Gimnáziumban tanítók	Szakközépiskolában tanítók
Általános pedagógiai ismeretek	9,8	6,8	6,9
Tanított szakja szakmai ismeretanyaga	44,6	52,0	52,0
Tanított szakja módszertana	46,0	41,8	33,9
Idegen nyelv	42,9	55,8	58,7
Informatika, számítástechnikai ismeretek	49,5	51,0	48,6
Személyiségfejlesztés, önismeret	28,7	23,8	23,9
Tantervfejlesztés	5,0	5,1	3,2
Speciális gyerekcsoportokkal való munka	16,4	9,5	8,7
Vezetési ismeretek	7,3	5,8	7,8
Csoportmunka, problémamegoldás	16,4	11,6	8,7
Társadalmi ismeretek	2,8	7,1	7,8
Iskolai szervezetfejlesztés	4,5	3,7	1,8
Oktatáspolitikai információk	3,7	6,8	6,0
Egyéb	2,7	1,7	2,8

Összességében a szervezett továbbképzések igen sok kritikát kaptak még azok részéről is, akik az aktívabb résztvevők közé sorolhatók, a magasabb részvételi arány tehát korántsem az elégedettség jele – erről kaptunk árnyalt képet az interjúkból.

Válaszként arra a kérdésre, hogy „Jelenlegi tanári tudása megszerzésében milyen szerepe volt az alábbi tényezőknek”, a kérdezetteknek egy tízfokú skálán kellett jelölniük a felsorolt nyolc tényező fontosságát. Minden jel szerint maguk a kérdezettek is érdeklődve néztek ebbe a „tükörbe”, mivel a válaszadási hajlandóság ennek a kérdésnek az esetében volt a legmagasabb. 818 teljes értékű válasz érkezett, azaz olyan, amely valamennyi felsorolt tényezőt pontozta. A legkisebb különbség a két nem között a tanárképzés megítélésében mutatkozott, a legnagyobb éppen a szervezett továbbképzésében.

A nőknél az utolsó előtti, a férfiaknál az utolsó helyen áll a szervezett továbbképzésben való részvétel, és mindkét csoport a saját gyakorlatban szerzett tapasztalatait értékeli a legmagasabbra.

*Tudása megszerzésében a különböző tényezők szerepe
(10 fokú skálán jelölt értékek átlaga)*

	Átlagpontszám a nők körében	Átlagpontszám a férfiak körében	Átlagpontszám különbsége
Saját gyakorlatban szerzett tanári tapasztalatai	8,74	8,27	0,50
Önképzés	7,87	7,77	0,10
Tanárképzés	7,45	7,42	0,03
Felhalmozódott általános élettapasztalatok hatása	7,26	6,71	0,55
Kollégáktól átvett tapasztalatok	6,44	6,22	0,22
Középiskolai képzése	5,58	6,52	0,94
Szervezett továbbképzés	5,00	3,77	1,23
Utazás, tanulmányút, intézménylátogatások	4,30	4,11	0,19
Egyéb	0,58	1,23	0,65

Mindez – a kollégák szerepére vonatkozó értékeléssel együtt – azt a vélekedést erősíti, hogy a legszélesebb értelemben vett szakmai ismeretek fejlesztésében a szervezett továbbképzés hagyományos formái mellett – ahol a tudás birtokosa és a befogadó közötti szerepek még mindig élesen elkülönülnek – komoly figyelmet érdemelne az informális tanulás számos módjának ösztönzése, tudatosítása, a tapasztalati tudásátadás beemelése az iskolai szintű emberi erőforrásfejlesztésbe.

A kérdőívvel két – a továbbképzés szempontjából kiemelt – területen kíséreltük meg mérni a meglévő ismeretek szintjét. Az egyik az idegen nyelvtudás, a másik a számítástechnika. Terjedelmi okokból itt csak a számítástechnikai jártasság néhány összefüggésének felvillantására vállalkozunk. Az alapvető használói ismeret megletét firtató kérdésre adott válaszoknak a településtípus szerinti megoszlásából kiolvasható, hogy a kistéleüléseken található a relatíve legmagasabb arányú elutasítás, és egyben a legerősebb felzárkózási szándék (tervezi, hogy megtanulja, illetve a jelenleg tanulók aránya). Az elboldogulók és a gyakorlott használók aránya is itt a legalacsonyabb.

Tudja-e használni a számítógépet (településtípus szerinti megoszlás)

Válaszlehetőségek	Budapest	Megyei jogú város	Egyéb város	Község
Nem, nem is tervezi	5,7	6,7	6,2	8,5
Nem, de tervezi, hogy megtanulja	26,2	21,1	29,2	37,5
Most tanulja	8,4	6,7	7,8	11,3
Elemi, kezdő szinten, csak alapfokon	25,2	25,0	25,5	23,5
Igen, közepes szinten elboldogul	16,4	18,9	16,9	10,7
Igen, gyakorlott használó	9,4	8,3	7,4	2,7
Igen, munkájához tartozik	0,1	11,7	5,3	3,0
Nem válaszolt, nincs adat	0,7	1,7	1,6	2,7

Mindez nyilvánvalóan jelzi, hogy a települések közötti egyenlőtlenségek csökkentésében, a korszerű eszközök kínálta információs hozzáférési lehetőségek bővítésében az infrastrukturális feltételek javítása nem elegendő, a már elérhetővé vált eszközök használatára való felkészítés is elengedhetetlen a kitűzött célok elérésének.

Tót Éva

INFORMATIKAI INTELLIGENCIA

A permanens tanulás szükségessége, és az ez iránti igény ma már semmiképpen sem tekinthető éles viták tárgyának. Ennek ellenére a tanítási gyakorlatban nehezen és hiányosan teljesülnek az önálló tanulás képességének fejlesztésére vonatkozó követelmények. Az informatika-számítástechnika az önálló tanulás szempontjából megkülönböztetett helyzetben van, hiszen ma az információt korlátozzák a legkevésbé, a materiális javak nehezebben hozzáférhetők.

Az informatika és a számítástechnika két önálló tudomány, mégis jelentős részben, de nem teljesen átfedi egymást. Az informatika komplex tantárgy, amely az információ feldolgozásának (tárolásának, formai átalakításának, felhasználásának)